

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ БІОТЕХНОЛОГІЙ ТА
АКВАКУЛЬТУРИ
КАФЕДРА ТЕХНОЛОГІЇ ВИРОБНИЦТВА І ПЕРЕРОБКИ ПРОДУКЦІЇ
ТВАРИННИЦТВА**

“До захисту допущено”
Завідувач кафедри
к.с.-г. н., доцент
Тетяна ПУШКАР
“ _____ ” _____ 2026р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на здобуття ступеня вищої освіти “магістр”
освітньої програми «Кінологія »
за спеціальністю 204 «Технологія виробництва і переробки продукції
тваринництва»

**«ПІДГОТОВКА СОБАК ПОШУКОВО-РЯТУВАЛЬНОЇ СЛУЖБИ В
УМОВАХ ГРОМАДСЬКОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ “ПІВДЕННИЙ
РЕГІОНАЛЬНИЙ НАУКОВО-ВИРОБНИЧИЙ КІНОЛОГІЧНИЙ
ЦЕНТР»**

Науковий керівник : д.ф.асистент
кафедри технології виробництва і
переробки продукції тваринництва
_____Ігор
СЛЮСАРЕНКО

Рецензент: _____

Виконав _____ здобувач _____ другого
(магістерського) рівня
вищої освіти заочної форми навчання
освітньо-професійна програма
«Технологія виробництва і переробки
продукції тваринництва»
за спеціальністю 204 «Технологія
виробництва і переробки продукції
тваринництва»

Інна СМІРНОВА

*Засвідчую, що кваліфікаційна робота
містить результати власних
досліджень. Використання ідей і текстів
інших авторів має посилання на
відповідне джерело.*

_____ Інна СМІРНОВА

Одеса - 2026

АНОТАЦІЯ

Смирнова І.С. Підготовка собак пошуково-рятувальної служби в умовах громадської організації “ Південний регіональний науково-виробничий кінологічний центр” . – Кваліфікаційна робота на правах рукопису.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра за спеціальністю 204 – Технологія виробництва і переробки продукції тваринництва. – Одеський державний аграрний університет. Одеса - 2025

В даній кваліфікаційній роботі представлені матеріали по вивченню особливостей відбору, утримання та методів дресирування пошуково-рятувальних собак для підготовки рятувальних собак за напрямками: пошук постраждалих у техногенних завалах, природному середовищі (лісова, гірсько-лісова місцевості), та в умовах населеного пункту.

Ключові слова: кінологія, спеціальне собаківництво, дресирування, методи дресирування.

ANNOTATION

Smirnova I.S. Training of search and rescue dogs in the conditions of the public organization “Southern Regional Scientific and Production Cynological Center”. – Qualification work in the form of a manuscript. Qualification work for obtaining a master's degree in specialty 204 – Technology of production and processing of livestock products. – Odessa State Agrarian University. Odesa - 2025 This qualification work presents materials on the study of the features of selection, maintenance and training methods of search and rescue dogs for the training of rescue dogs in the areas: search for victims in man-made debris, natural environment (forest, mountain-forest terrain), and in the conditions of a settlement. Keywords: cynology, special dog breeding, training, training methods.

Вступ

Протягом століть люди високо цінували природні здібності та унікальні якості собак, зокрема чудовий нюх, гострий слух, чіткий зір, швидкість, силу, спритність, а також найголовніше — здатність виконувати різноманітні завдання й команди. Завдяки цим якостям добре навчені службові собаки виступають у ролі рятувальників, охоронців, шукачів небезпечних речовин і зниклих людей, поводитирів для осіб із вадами зору тощо. Найважливішою місією таких собак є порятунок життів — це включає виявлення вибухових пристроїв, зброї, наркотиків і допомогу в затриманні злочинців.

На даний момент в Україні пошуково-рятувальні собаки є особливо актуальними через обставини повномасштабного військового вторгнення та регулярні руйнування цивільної інфраструктури. Їхня роль є ключовою у порятунку людей з-під завалів, пошуку зниклих осіб і в процесах розмінування територій.

Собаки мають незамінну функцію в пошуку людей під завалами. Постійні ракетні обстріли житлових будинків та інших об'єктів створюють кризові ситуації, коли їхній гострий нюх і спритність дозволяють виявляти постраждалих навіть там, де технічним засобам бракує ефективності.

Вивчення технологій відбору, утримання та підготовки пошуково-рятувальних собак є надзвичайно важливим завданням. Подальший розвиток цього напрямку кінології відповідає актуальним потребам сучасного часу.

Мета дослідження полягає в аналізі технологічних аспектів, спрямованих на відбір, оцінку працездатності та підготовку пошуково-рятувальних собак.

Основні завдання дослідження:

- аналіз умов утримання собак у кінологічних центрах;
- вивчення основних методик відбору собак для пошуково-рятувальної служби;
- опрацювання технік підготовки та застосування собак у рятувальних

операціях;

- оцінка ефективності різних методів дресирування пошуково-рятувальних собак;
- дослідження технік оцінювання рівня підготовки собак для роботи на завалах.

Об'єктом дослідження є ГО «Південний регіональний науково-виробничий кінологічний центр» і службові собаки.

Предмет дослідження — методологія дресирування та підготовки собак для виконання пошуково-рятувальних завдань.

Наукова новизна й практичне значення дослідження виражаються у можливості застосування отриманих результатів у діяльності кінологічних служб і підрозділів. Крім того, напрацьовані матеріали можуть бути використані у навчальному процесі під час проведення як теоретичних, так і практичних занять із дресирування тварин для підготовки кінологів.

Дослідження викладено на 43 сторінках тексту, доповнено 9 таблицями та 8 рисунками. Список використаної літератури налічує 50 джерел.

Розділ 1. Огляд літератури

1.1. Історія, значення та роль службового собаківництва у житті людини

Кінологія як наука почала формуватися в останній чверті XIX століття, коли було започатковано систематичну роботу зі створення племінних реєстрів собак. Сам термін походить від грецьких слів "κυν" (собака) і "λογία" (вчення), що означає "наука про собак". Кінологія базується на таких дисциплінах, як анатомія та фізіологія тварин, і охоплює вивчення походження, еволюції, породних особливостей, розмноження, раціонального харчування, умов утримання, виховання, дресирування, а також спеціалізованого використання собак. Перші свідчення приручення собак сягають глибокої давнини. У різних частинах світу люди приручали диких звірів, розводили їх, що згодом стало основою для виникнення численних порід із різною спрямованістю.

Кочові народи степів виводили собак для допомоги у випасанні худоби, войовничі племена розводили бійцівських собак, у той час як у Європі розвивали мисливські й декоративні породи. У Стародавньому Єгипті та Греції вчені досліджували поведінку собак, описували різноманітність порід і визначали їхні характерні риси. Розвиток кінології досяг особливого розмаху у другій половині XIX століття. У цей період в Англії, європейських країнах і США почали діяти кінологічні товариства та клуби шанувальників окремих порід. Значний вклад у розвиток собаківництва зробили дослідження в галузях анатомії, фізіології, ветеринарії, селекції та розведення тварин. Важливою фігурою у цьому напрямі був російський фізіолог Іван Павлов, який проводив численні експерименти на собаках. Його робота включала дослідження поведінкових реакцій, нервової системи та фізіологічних процесів травлення.

Грегор Мендель та Рональд Фішер завдяки своїм новаторським дослідженням у сфері генетики внесли вагомий вклад у вдосконалення

методів селекції, що сприяло подальшому розвитку кінології як наукової дисципліни. Розвиток службового собаківництва в Україні розпочався в 1904 році, коли до підрозділу кримінального розшуку Києва залучили чотирьох службових собак і трьох фахівців для підготовки тварин санітарно-пошукового спрямування. З 1908 року собак почали активно використовувати у поліцейській та сторожовій діяльності. Для цього організовувалися розплідники, призначені для розведення, утримання та дресирування службових собак. У період Першої світової війни собак широко застосовували як санітарів для допомоги пораненим, транспортування вантажів і підтримки зв'язку між військовими підрозділами. Це потребувало тривалої й кропіткої підготовки чотирилапих помічників. Водночас під час Громадянської війни службове собаківництво зазнало значного спаду через знищення основних кінологічних центрів. Незважаючи на важкі економічні та політичні обставини, стараннями ентузіастів вдалося зберегти невелику кількість племінних собак різних порід, що дозволило продовжити розвиток цієї важливої галузі в майбутньому.

У 1920-х роках радянська влада усвідомила важливість розвитку собаківництва для армії та народного господарства. Для цього були організовані курси з підготовки інструкторів-кінологів і прикордонників, створені розплідники для розведення військових та спортивних собак, а також вперше розпочато підготовку собак для виконання військових завдань, пошуку вибухівки та мін. Під час Другої світової війни собак навіть навчали підривати танки та іншу бойову техніку. Першими собаками-рятувальниками стали сенбернари, яких ще у XVII столітті ченці монастиря Святого Бернара в Швейцарських Альпах використовували для пошуку постраждалих від лавин або заблукалих мандрівників. У XX столітті масштабні катастрофи, такі як землетруси й інші природні лиха, стимулювали створення спеціалізованих пошуково-рятувальних кінологічних служб. У цей період кінологічні команди продемонстрували свою ефективність у пошуку людей під завалами.

У 1993 році було засновано Міжнародну рятувальну організацію (IRO), яка займається стандартизацією процесу підготовки та сертифікації

пошуково-рятувальних собак і кінологів у світі. В Україні важливим етапом розвитку кінологічного руху стало створення служби в системі ДСНС у 2006 році. Кінологічна служба, заснована у структурі МНС (нині ДСНС), взяла на себе завдання організації, розвитку та координації цього напрямку. Сучасні кінологічні центри ДСНС займаються тренуванням пошуково-рятувальних та мінно-пошукових собак, які спеціалізуються на роботі в умовах природних і техногенних катастроф, надзвичайних ситуацій та навіть військових умов. Українські кінологи регулярно проходять міжнародну атестацію, демонструючи високий рівень роботи як в Україні, так і за її межами. Згідно з затвердженим наказом, Кінологічна служба створена для організації ефективної роботи підрозділів, які виконують пошуково-рятувальні завдання із залученням службових собак. Її функції включають відбір і підготовку кінологічних команд, утримання тварин у спеціальних підрозділах і координацію діяльності. Діяльність служби регулюється Конституцією України, нормативно-правовими актами, рішеннями Верховної Ради, указами Президента та постановами Кабінету Міністрів України.

До структури Кінологічної служби входять апарат служби в ДСНС, навчальний центр у складі Міжрегіонального центру швидкого реагування, а також пошуково-рятувальні підрозділи аварійно-рятувальних формувань центрального підпорядкування Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту. Керівництво службою здійснює начальник, якого призначає Голова ДСНС. Він контролює виконання поставлених завдань та координує діяльність служби. Кінологічна служба активно співпрацює з іншими державними структурами, установами й організаціями для досягнення спільних цілей: проведення пошуково-рятувальних операцій, навчання кінологів і розвитку пошукових методик. Спеціальність кінолога передбачає володіння комплексом теоретичних знань і практичних навичок, необхідних для підготовки та застосування службових собак на благо суспільства й держави.

При прийнятті кандидатів на службу в кінологічні підрозділи враховуються їх фізична підготовка, витривалість, терпіння і знання кінології.

Інструктори повинні легко знаходити підхід до тварини, розуміти її потреби, керувати поведінкою та бути врівноваженими. Незважаючи на розвиток технологій і постійне вдосконалення

1.2. Відбір собак за робочими якостями для пошуково-рятувальної служби.

У світовій практиці відбору собак-рятувальників для спеціального дресирування виділяють три основні підходи: відбір цуценят у віці до 6 місяців, молодих собак віком до 8 місяців і дорослих собак віком до 3 років. Кожен із цих підходів має свої переваги та недоліки. Для забезпечення ефективної роботи пошуково-рятувальної служби важливо проводити ретельний відбір собак з огляду на специфіку завдань. Однією з причин низької результативності підготовки є неправильний вибір тварин на початкових етапах. Не всі собаки здатні якісно виконувати потрібні завдання, і на ранніх стадіях навчання часто виявляються недоліки, які ускладнюють або унеможливають їх подальшу підготовку. У таких випадках тварини вибраковуюються, що призводить до значних витрат часу і ресурсів. Головний акцент при відборі собак для робочих завдань слід робити на робочих характеристиках їхніх батьків — самця та самиці. Вибрані собаки повинні мати врівноважений і сильний характер, хороший зір, слух, нюх, здатність до навчання й прив'язаність до людини.

Параметри нервової системи також важливі, але через складність їх точного визначення вони не завжди враховуються в повній мірі. Проте якісне оцінювання характеристик нервової системи, таких як її сила та динаміка, з використанням психологічних тестів на різних етапах розвитку собаки є корисним інструментом для відбору кандидатів на спеціалізовану підготовку. Здатність до навчання, швидкість освоєння навичок і їх стійкість залежать від багатьох чинників. Серед них — відповідність завдань особливостям породи, оскільки селекція кожної породи супроводжувалася розвитком певних специфічних умінь чи поведінкових реакцій. Інші важливі фактори включають вік собаки, стать, стан здоров'я, а також динаміку нервової

системи й збалансованість цих показників.

Процес відбору службових собак можна поділити на три основні етапи:

1. Відбір цуценят у віці до трьох місяців.
2. Оцінка результатів соціалізації, пристосованості та навчання у віці 6–8 місяців.
3. Остаточний відбір залежно від успішності навчання в зрілому віці.

На першому етапі (до трьох місяців) визначити майбутню здатність собаки виконувати складні завдання майже неможливо. У цьому віці триває активний ріст і розвиток організму, зокрема фізіологічних та нервово-психічних функцій. Незважаючи на це, ранній відбір дає змогу оцінити схильність до соціалізації — взаємодію з людиною, реакції на зміни в оточенні та різноманітні подразники. Другий етап, який проводиться після шести місяців, спрямований на оцінку соціалізації, адаптації до середовища, здатності до міжвидової комунікації, дресирування та розрізнення запахів. Також оцінюється реакція на стресові фактори: гучні звуки, дії на висоті чи складній поверхні, поводження серед великої кількості людей і тварин тощо. Хоча природня схильність собаки проявляти інтерес до гри зазвичай не потребує окремого тестування. Остаточний відбір проводиться після досягнення восьмимісячного віку за результатами навчання. Кінологічні підрозділи здебільшого обирають собак таких порід, як німецька та бельгійська вівчарка (малінуа), ротвейлер, ердельтер'єр, лабрадор та спанієль. Світовий і міс.

Всі критерії ретельно аналізуються під час тестування, приділяючи увагу найдрібнішим деталям і нюансам поведінки собаки. Завдяки ретельній перевірці визначаються її природні здібності, що дозволяє надалі організувати ефективну підготовку службового собаки. Кожна порода має свої особливості, які включають переваги та недоліки. Важливо провести збалансований аналіз, враховуючи ці аспекти. Оцінка повинна тривати не менше двох тижнів, щоб охопити фізичні можливості собаки, її рефлекси та необхідні для роботи навички. Собаки, які потребують надмірних зусиль для виконання команд чи вправ, не підходять для такого виду дресирування.

Тварини зі страхом, агресією, пасивно-оборонними реакціями, непередбачуваною поведінкою або переважанням орієнтовної реакції виявляються непридатними до служби.

Також враховуються такі обмеження, що роблять собак непридатними для пошукової служби:

1. Вроджені фізичні недоліки кісток і м'язів.
2. Виражені екстер'єрні дефекти: пошкоджені зуби, слабкі м'язи шиї, аномалії спини, недорозвинена мускулатура, неправильна постава кінцівок тощо.
3. Захворювання нервової системи, що впливають на рухи.
4. Хронічні порушення периферичних судинних та нервових систем.
5. Кульгавість і хронічні захворювання суглобів, сухожилів або м'язів.
6. Стійкі захворювання органів травлення. 7. Хронічні патології дихальної системи.
8. Серцево-судинні хвороби.
9. Злоякісні пухлини.
10. Захворювання зовнішніх органів.
11. Паразитарні хвороби, що не піддаються лікуванню.
12. Слабкий слух, зір чи нюх.
13. Вік собаки 8–10 років, коли вона вважається старою.
14. Стерилізовані тварини.
15. Надмірна збудливість чи переважання небажаних типів поведінки.
16. Інші невиліковні захворювання, які впливають на працездатність і є економічно недоцільними для усунення.

Постійна взаємодія з собакою та аналіз результатів тестування дозволяють уточнювати її поведінку в процесі роботи та дресирування, враховуючи індивідуальні особливості кожної тварини. Здатність до навчання, швидкість засвоєння умовних рефлексів і навичок залежить від низки факторів. Основними серед них є відповідність завдань порідним характеристикам (наприклад, охорона стада чи майна, захист людей, полювання), тип поведінки чи реакцій (гавкіт, настороженість тощо), вік,

стать, фізичний стан, швидкість реакцій та рівень стабільності нервової системи. На основі проведеного тестування для пошукової служби обирають собак із спокійним і врівноваженим типом нервової системи, які добре піддаються дресируванню, швидко контактують з людиною, демонструють високу пошукову активність, мають відмінне здоров'я і не відволікаються на сторонні подразники під час роботи.

15

Розділ 2. Матеріал, методика, місце та умови проведення досліджень

2.1. Місце та умови проведення досліджень

Дослідження, спрямоване на вивчення технологічних аспектів відбору, утримання і підготовки собак для пошуково-рятувальної служби, було проведено на базі Громадської організації "Південний Регіональний науково-виробничий кінологічний центр". Цей центр засновано у 2024 році. Наукові та виробничі дослідження здійснювалися у Кінологічному навчальному центрі, який є структурним підрозділом 2-го Спеціального регіонального центру швидкого реагування Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту МНС України. На навчально-тактичному полігоні створено сучасну інфраструктуру, що включає навчально-тренувальний комплекс з полігоном для кінологічної підготовки, тактичним полем зі смугою перешкод і спеціально обладнаними майданчиками для підготовки рятувальників, піротехніків, водолазів та фахівців із радіаційного, хімічного і біологічного захисту. Також оснащено навчальні класи, кімнату психологічного розвантаження та

сучасну водолазну станцію зі стаціонарною барокамерою. Матеріально-технічна база 2-го Центру повністю забезпечує всі умови для ефективної підготовки собак до службового використання. Зокрема, вона включає 50 вольєрів для утримання тварин, пологове приміщення на 6 місць, два майданчики для догляду за собаками, естакаду для посадки курсантів із собаками в транспортні засоби, оглядовий майданчик для ветеринарної перевірки собак, смугу перешкод, два стадіони, моделі транспортних засобів, техногенний завал, хімічний комплекс, 20 відкритих майданчиків для виходу собак, кормову кухню, ветеринарний пункт та майданчик для тренувань цуценят. Поповнення поголів'я собак у кінологічному центрі відбувається за рахунок кінологів які працюють у даній службі. Об'єктами дослідження слугували собаки порід німецька вівчарка і лабрадор, які проходили курс дресирування за програмою рятувальної служби.

Рис. 2.1. Смуга перешкод

Рис.2.2. Техногенний завал

Утримання, дресирування та годівля собак у кінологічному центрі здійснюються відповідно до Інструкції з організації діяльності кінологічних підрозділів ДСНС, затвердженої наказом Міністерства внутрішніх справ України від 1 серпня 2018 року за № 896/32348. Формування груп службових тварин виконувалося з урахуванням їх генотипових особливостей поведінки, за умови клінічного здоров'я тварин і забезпечення подібних умов утримання та годівлі. Для годування використовували промислові корми компанії Royal Canin, що відповідали зоотехнічним нормам. Складання раціонів для робочих собак проводилося на основі статі, породи, ваги, умов утримання й рівня фізичних навантажень. Годування здійснювали двічі на день із рівномірними проміжками часу, проте не пізніше ніж за дві години до занять. Поїння забезпечували стаціонарними поїлками з безперешкодним доступом до води цілодобово. Собаки, які проходили навчання, перебували у вольєрах цілодобово. Догляд за ними включав регулярне вичісування шерсті, особливо під час линьки, періодичне миття (зимою собак чистили снігом), а також здійснення профілактичних заходів — щеплення та обробку від еktopаразитів та еndopаразитів. Об'єктами досліджень були собаки породи німецька вівчарка і лабрадор-ретривер, які проходили курс дресирування для

рятувальної служби.Методом пар-аналогів було відібрано дві групи тварин по 5 голів у кожній (табл. 2.1.1.)

Таблиця 2.1.1

Схема проведення досліджень

	усого голів.	з них				тестування, фактор и оцінки	курс дресирування		Іспит, основні показники
		псів	сук	нім. вівчарка	лабр адор		кількість учбових тижнів	методика дресирування	
контрольна	6	2	4	3	3	5	16	стандартна	4
дослідна	6	2	4	3	3	5	16	за Бартом Беллона	4

Тварини контрольної групи проходили навчання за стандартною методикою, офіційно рекомендованою ДСНС України [5]. У свою чергу, собаки дослідної групи під час початкового етапу навчання та у процесі формування навичок слухняності проходили тренування за методикою Барта Беллона. Ця методика вирізняється використанням спеціального стола на початковому етапі дресирування та застосуванням оперантного навчання з позитивним підкріпленням, яке стимулює собаку до самостійних дій. Потім фокусується на розвитку мисливського інстинкту, який проявляється як у реакції на рухомі, так і на статичні об'єкти. На наступних етапах вводилося коригування поведінки з використанням негативного підкріплення у вигляді електрошокового нашийника. До початку навчального курсу всі тварини пройшли тестування на придатність працювати у рятувальних службах. Відбір проводився на основі типологічних показників вищої нервової діяльності згідно з критеріями оцінки службових собак. Аналізувалися такі параметри: сила нервової системи, мисливський інстинкт, рівень збудження, пошуковий інстинкт та соціалізація. Кожен параметр оцінювався за п'ятибальною

шкалою, після чого визначався загальний середній бал за результатами тесту. Ключовими параметрами для вивчення фізичних і функціональних характеристик службових собак були фізіологічні показники організму та їхня працездатність. Частоту дихання і серцевих скорочень фіксували за допомогою затверджених методик, що застосовуються при профілактичних обстеженнях у сфері собаківництва. Випробування проводилися відповідно до критеріїв оцінювання роботи собак-рятувальників у категорії "пошук у техногенному завалі" (RNTE). Тестові завдання склалися з двох етапів. Перший передбачав перевірку пошукових навичок у техногенному завалі з максимально можливою оцінкою 100 балів. Другий етап був спрямований на оцінку слухняності та спритності собак, де можна було набрати до 200 балів. Усі отримані дані піддавалися біометричній обробці за методиками варіаційної статистики, розробленими Є.К. Меркур'євою. Для математичного аналізу статистичної інформації використовували комп'ютер і програмне забезпечення від компанії Microsoft (операційна система Windows 2000, електронні таблиці Excel).

Розділ 3. Результати дослідження

3.1. Оцінка методів дресирування службових собак для розшукової служби

В межах досягнення поставлених завдань та цілей дослідження було заплановано: - Провести аналіз умов утримання собак. - Дослідити загальноприйняті методики відбору собак для пошуково-рятувальних служб. - Вивчити методи та техніку підготовки і залучення собак у пошуково-рятувальних операціях. - Оцінити результативність різних підходів до дресирування службових собак. - Проаналізувати методи оцінки рівня підготовки собак для роботи у складних умовах, зокрема в завалах. Громадська організація "Південний Регіональний науково-виробничий кінологічний центр" базується на території Кінологічного навчального центру Державної служби України з надзвичайних ситуацій, здійснюючи підготовку кінологів-провідників відповідно до положень законодавства України про громадські організації. Основна діяльність центру спрямована на навчання та ефективне використання службових собак у рятувально-пошукових заходах.

Програма підготовки кінологів включає кілька етапів:

1. Базова підготовка, яка триває 6 місяців.
2. Перепідготовка зі строком на 3 місяці.
3. Курси підвищення кваліфікації тривалістю 30 діб.

Навчання самих собак охоплює такі напрями: - Розшук людей (зокрема правопорушників) за запаховими слідами. - Пошук осіб під завалами. - Виявлення людських тіл або їхніх залишків. Дресирування службових собак здійснюється відповідно до програми навчально-методичного відділу центру, яка передбачена як для загального курсу, так і для кожного заняття окремо. Теоретична частина програми включає обов'язкові дисципліни, серед яких основи ветеринарної медицини, теорія та техніка дресирування. До практичних занять із собаками слухачі допускаються після завершення теоретичного курсу та досягнення контакту з твариною.

Практична частина складається з двох модулів:

1. Загальна підготовка, що передбачає розвиток загальної слухняності.
2. Спеціальна підготовка для набуття професійних навичок під час конкретних завдань.

Процес тренування базується на стимулюючих впливах (через ласощі, іграшки чи фізичний контакт) для формування необхідних умовних рефлексів та оволодіння складними навичками завдяки сучасним методикам.

Дресирування відбувається в кілька етапів:

1. Формування мотивації у собаки.
2. Активне використання оперантної поведінки — дій, які тварина виконує самостійно задля задоволення своєї мотивації.
3. Закріплення навичок через багаторазове і своєчасне підкріплення, що дозволяє сформувати стабільну звичку.
4. Впровадження стимульного контролю, що полягає у закріпленні асоціації між певним подразником (наприклад, командою) та виконанням необхідної дії. Навчений рефлекс стає інструментальним.
5. Розширення застосування навички через адаптацію до різноманітного середовища та контексту.

Процес дресирування не тільки покращує навички собаки, а й сприяє встановленню тісного зв'язку між твариною та її провідником. Собака усвідомлює свою значущість у загальному результаті рятувальних операцій, що позитивно позначається на її поведінці. У разі критичних ситуацій для виконання пошукових завдань залучаються рятувальники-професіонали, однак у багатьох випадках (як-то пошук людей, які заблукали в лісі) активно залучаються також

Давайте детальніше проаналізуємо особливості кожного методу дресирування собак. Смако-залучальний (харчовий) метод є досить поширеним способом дресирування, що ґрунтується на використанні харчових стимулів, таких як ласощі, сухий корм чи шматочки м'яса, для формування у собак певних рефлексів. Собаки, навчання яких відбувається за цим методом, зазвичай працюють активно, а контакт із кінологом стає тіснішим. Сутність у тому, що собака шукає улюблений харч за запахом.

Згодом корм замінюють на запах, відповідний об'єкту пошуку (людини, вибухових чи наркотичних речовин), і використовують ласощі лише після ідентифікації знайденого об'єкта. За допомогою харчових стимулів собаку спонукають до виконання необхідних дій. Найкраще вдаватися до цього методу, коли собака напівголодна або через 3-4 години після основного годування. Недоліками цього методу є ризик того, що собака може відволікатися на інші запахи чи подразники, реагувати виключно на їжу та відмовлятися працювати після годування, що впливає на якість виконання команд. Механічний метод базується на використанні фізичного впливу як стимулу. За допомогою такого примусу собака засвоює команди, такі як "сидіти", "лежати", "повзти", "поруч" тощо. Цей метод частіше застосовується для вироблення дисциплінарних і спеціальних навичок.

Проте використання фізичного впливу може призвести до небажаних ефектів, таких як страх перед дресувальником, пов'язаний із больовими відчуттями. Також надмірний тиск може спричинити нервові зриви або пригнічення психоемоційного стану собаки. Контрастний метод є своєрідним синтезом механічного та харчового методів, поєднуючи їхні сильні сторони. Цей підхід полягає у тому, що для навчання певного рефлексу застосовують спочатку фізичний вплив, а потім за правильну реакцію винагороджують ласощами.

Метод вважається ефективним і широко використовується для формування багатьох навичок у собак. Водночас він має й певні недоліки: деякі собаки можуть демонструвати змішану реакцію (оборонну чи агресивну), яка супроводжує накопичення негативних рефлексів, або проявляти надмірну жадібність до їжі. Оперантний (ігровий) метод будується на бажанні собаки грати з предметами (м'ячиками, паличками, іграшками) і приносити їх хазяїну. Цей метод особливо корисний, адже тварини отримують задоволення від процесу гри з дресирувальником.

Суть полягає у пошуку собаками свого улюбленого предмета за запахом, який потім повертають або використовують для подальших ігор. Завдяки цьому підходу можна проводити тренування як загального характеру, так і спеціалізовані. Оперантний метод особливо популярний у

сучасній кінології, оскільки відрізняється високою ефективністю та мінімальною кількістю недоліків. У межах наших досліджень ми оцінювали ефективність різних методів дресирування для собак пошукової служби. Перед вибором відповідного способу враховували тип нервової діяльності, характер та домінуючі інстинкти конкретної тварини. Результати кожного з методів оцінювали під час базового курсу навчання основним командам, наприклад сидіти, лежати чи рухатися поруч із кінологом. Врахувавши як переваги, так і недоліки кожного з підходів, до кожної тварини застосовували найбільш ефективний і відповідний її характеристикам метод для спеціального дресирування.

Оцінка ефективності різних методів дресирування після тестування представлена у таблиці 3.1.1.

Таблиця 3.1.1.

Результати оцінки методів дресирування собак для спеціальної служби після тестування

Показники	Методи дресирування							
	Смакоз аохоч (харчов ий)		Механі чний		Контра стний		Операн тний	
	1 *	2 *	1	2	1	2	1	2
Кількість затрачених днів для вироблення навику	35	4 5 і >	60	-	30	35	25	30
Безвідмовне виконання всіх команд	-	-	-		+	+	+	+
Небажання виконувати команди	+	+	+		-	-	-	-
Пасивна поведінка під час занять	+	-	+		-	-	-	-
Утворення всіх складних стійких умовних рефлексів	-	-	-		+	+	+	+
Прояв небажаних зв'язків	+	+	+		-	-	-	-
Прояв агресії та зривів нервової системи	-	-	+		-	-	-	-

Вплив кліматичних умов під час дресирування	-	-	-		-	-	-	-
---	---	---	---	--	---	---	---	---

1^{*} - курс загальної підготовки;

2^{*} - курс спеціальної підготовки.

Найбільш ефективними виявилися контрастний та оперантний методи дресирування собак. Для досягнення бездоганного виконання навичок за контрастним методом було необхідно 30-35 днів, а за оперантним методом – 25-30 днів. Харчовий метод потребував більше часу, зокрема 35-45 днів у середньому. Однак, його ефективність у чистому вигляді викликає сумніви. У собак часто формувалася небажаний зв'язок із кормом і небажання виконувати команди без «ласощів». Механічний метод без поєднання з харчовим практично не давав позитивних результатів. В процесі тренувань спостерігалася боязливість собак, а згодом і повне припинення їхньої роботи. Через це механічний метод не використовують для спеціального дресирування собак розшукової служби.

3.2. Оцінка техніки дресирування та ступеню підготовки собак пошуково-рятувальної служби.

Методика дресирування собак-рятувників, яку застосовують у Кінологічному навчальному центрі МНС України, передбачає 85 навчальних занять, розрахованих на 16 тижнів. Основу формування пошукових навичок складають інстинкт здобичі та природне бажання тварини гратися з людиною. Перед початком курсу всі собаки пройшли тестування за типологічними характеристиками поведінки.

Таблиця 3.2.1.

Показники тестування собак перед початком курсу дресирування, бал

№	Показники	контрольна група	Дослідна група
---	-----------	------------------	----------------

		$M \pm m$	$C_v, \%$	$M \pm m$	$C_v, \%$
1	Інстинкт здобичі	$4,5 \pm 0,10$	8,1	$4,5 \pm 0,18$	14,6
2	Пошуковий інстинкт	$3,8 \pm 0,20$	16,6	$4,0 \pm 0,21$	11,7
3	Відношення до пострілу	$4,5 \pm 0,17$	11,7	$4,5 \pm 0,17$	11,7
4	ступінь збудження	$4,0 \pm 0,15$	11,7	$3,9 \pm 0,18$	14,6
5	соціалізація	$4,8 \pm 0,15$	11,2	$4,7 \pm 0,16$	11,7

Як видно з таблиці 2, показники в контрольній і дослідній групах були однаковими за оцінюваними факторами. Відхилення за критеріями виявилися незначними та статистично невірогідними ($P < 0,95$). Таким чином, підбираючи тварин для дослідної групи, вдалося усунути вплив спадковості на процес навчання. Результати досліджень (табл. 3) свідчать, що обидві методики в загальному забезпечували виконання завдань із підготовки собак до рятувальної служби. До завершення програми всі тварини успішно пройшли перевірку навичок пошуку (рис. 3). Однак рівень засвоєння окремих навичок у собак із контрольної та дослідної груп суттєво відрізнявся..

Рис.2. Оцінка навичок пошуку у собак рятівної служби

Таблиця 3.2.2
Результати випробування собак з рятівної служби

№ П/ п	Показники	контрольна група		Дослідна група		Р
		M $\pm$ m	Cv,%	M $\pm$ m	Cv,%	
1	навички пошуку та позначення	138 $\pm$ 15,6	10,0	174 $\pm$ 5,0	2,9	> 0,95
2	час пошуку,хв	15 $\pm$ 1,4	10,9	10,2 $\pm$ 0,8	7,6	> 0,95
3	навички слухняності,бал	36,8 $\pm$ 1,	3,3	42,3 $\pm$ 1,3	3,0	> 0,99
4	спритність,бал	39,7 $\pm$ 2,3	5,8	40,3 $\pm$ 2,1	5,2	> 0,95

Перш за все, варто зазначити, що рівень засвоєння навичок курсу протягом навчального періоду суттєво відрізнявся між спостережуваними групами тварин. Зокрема, собаки, що навчалися за методикою Б. Беллона, продемонстрували вищу результативність, отримавши середній бал $42,3 \pm 1,3$

за навички слухняності (рис. 4), що є статистично достовірним ($P>0,99$) у порівнянні з контрольною групою. Ці тварини швидше формували умовні рефлекси, що призвело до скорішого розвитку навичок пошуку та позначення (рис. 5). Як наслідок, собаки експериментальної групи отримали вищі оцінки за тестування навичок пошуку ($174,5 \pm 5,0$ бала), а різниця також виявилася статистично значущою ($P>0,95$).

Рис.4. Оцінка навичок слухняності

Рис.5. Позначення постраждалого

Як відомо, випробування, що проводяться наприкінці навчального періоду, є об'єктивним підсумком курсу дресирування службових собак. Вищий бал за навички пошуку на цих випробуваннях демонструє переваги досліджуваної методики підготовки собак рятувальної служби. Одним із найважливіших досягнень стало скорочення часу, необхідного собаці для виявлення постраждалого (в середньому $10,2 \pm 0,8$ хв.). Загалом собаки дослідної групи знаходили постраждалих на 3 хвилини швидше, ніж ті, хто проходив підготовку за стандартною методикою. Однак різниця у середньоарифметичному значенні цього показника виявилася статистично невірогідною ($P < 0,95$). Водночас у наших дослідженнях не спостерігалось відмінностей в оцінці роботи собак дослідної та контрольної груп за навичками спритності (рис. 6).

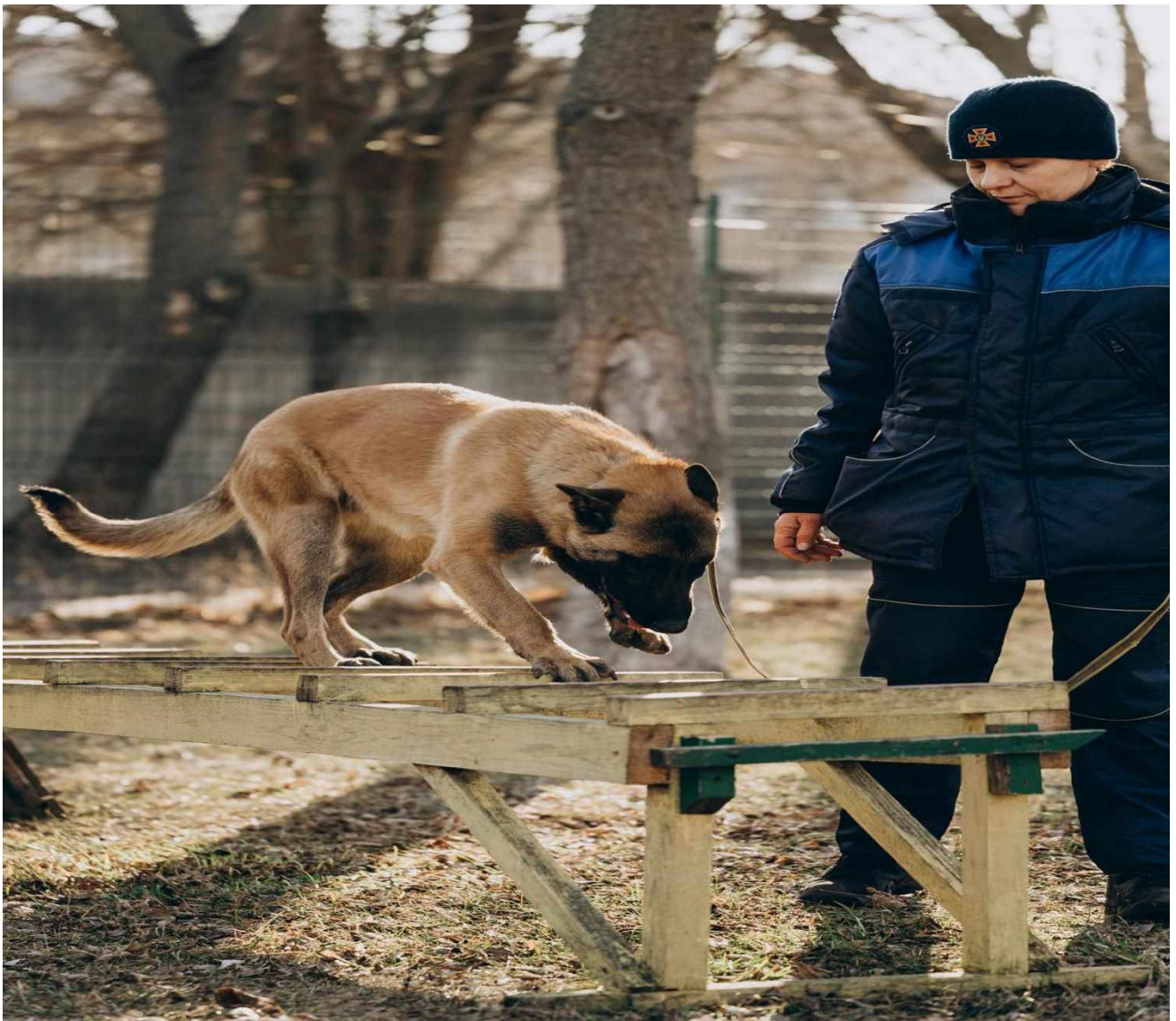

Рис.6. Випробування собак рятувної служби, розділ «Спритність».

З порівняння та аналізу двох методик, добре видно, що методика Барта Беллона значно покращує показники робочих якостей собак. Таким чином, можна зробити висновки, що розроблена нами методика дресирування собак-рятувників, в основі якої закладено методи Б.Беллона, оснований на правильному понятті та використанні здатностей тварин. І робота, яку демонструють на випробуваннях собаки, підготовлені 19 за даною методикою, відповідає вимогам Міністерства надзвичайних ситуацій України до службових тварин з рятувної служби.

3.3 Особливості вироблення навичок рятувної служби у собак різних порід

У кінологічній службі МНС України перевага надається німецьким

вівчаркам і лабрадорам-ретриверам. У ході наших досліджень у кожній групі було по три лабрадори (рис. 8) та три німецькі вівчарки (рис. 9). Аналіз результатів іспитів собак, проведений за розподілом тварин на породи, не показав статистично значущої різниці між оцінками представників порівнюваних груп (табл. 5). Це дозволяє зробити висновок, що обидві породи демонструють однаково високий потенціал до успішної підготовки для роботи у рятувальній службі. Для глибшого оцінювання відмінностей у процесі навчання собак зазначених порід було виконано аналіз рівня дресирування, який оцінювався на кожному занятті за п'ятибальною шкалою відповідно до розділів курсу. (табл. 4).

Таблиця 4

Результати випробування собак різних порід з рятівної служби, бал

№ П/П	показники	німецька вівчарка		лабрадор		Р
		М + m	Cv, %	М + m	Cv, %	
1	навички пошуку та позначення,бал	155,5±17,2	11,2	163,0±7,8	4,9	< 0,95
2	час пошуку,бал	11,2±1,1	9,9	13,4±1,2	9,4	< 0,95
3	навички слухняності,бал	43,0±1,4	3,3	38,2±1,4	3,6	< 0,95
4	спритність,бал	40,2±2,6	6,6	39,8±1,7	4,1	< 0,95

Таблиця 5

Ступінь дресирування собак різних порід за навичками пошуку, бал

порода	контрольна група			дослідна група			загальний показник		
	n	М +m	Cv,%	n	М +m	Cv,%	n	М +m	Cv,%
німецька вівчарка	3	4,1+0,4	9,0	3	4,2+0,5	14,1	6	3,9+0,3	5,8
лабрадор	3	3,8+0,4	7,9	3	4,2+0,5	4,8	6	4,1+0,2	8,4

Згідно з даними, представленими в таблиці, спостерігається майже однаковий рівень оцінки уміння знайти та позначити потерпілого серед собак обох порідних груп. Проте аналіз таблиці 7 демонструє значні розбіжності у ступені дресированості за навичками слухняності між лабрадорами ретриверами ($3,1 \pm 0,2$ бала) і німецькими вівчарками ($3,9 \pm 0,4$ бала). Різниця в 0,8 бала вказує на найбільші відхилення серед всієї досліджуваної групи собак при статистично значущій різниці ($P > 0,99$). У зв'язку з цим, весь курс підготовки дослідної групи собак за слухняністю було поділено на три періоди: 1. Відпрацювання базових навичок слухняності з використанням столів для тренування та позитивного підкріплення (рисунок 7). 2. Застосування коригуючих методів поведінки, включаючи негативне підкріплення за допомогою електрошокового нашийника. 3. Покращення та вдосконалення опрацьованих навичок слухняності.

Рис.7. Дресування собаки навичкам слухняності на столі за методикою Барта Беллона

Режим використання собак рятувальної служби

Ефективність використання службових собак значною мірою залежить від їхньої працездатності, яка визначається фізіологічним станом тварин у процесі виконання завдань. Забезпечення продуктивної роботи таких собак та

об'єктивне оцінювання їхніх можливостей можливе лише за умови правильної організації робочого режиму. Цей режим передбачає чергування періодів активної діяльності, таких як огляд техногенних завалів або пошук постраждалих у природних умовах, із періодами відпочинку. Тривалість безперервної роботи собаки обмежується необхідністю регулярного відпочинку, щоб уникнути перевтоми, порушень у виконанні завдань, нервових розладів, а також для підтримання оптимального рівня активності тварини. Згідно з даними попередніх досліджень, середній час пошуку постраждалих під час іспитів становив 13 хвилин у контрольній групі та 10,2 хвилини в дослідній.

Якщо пошук тривав понад 20 хвилин без результату, собаку знімали з роботи відповідно до інструкцій із забезпечення відпочинку. Собаки з дослідної групи демонструють вищу інтенсивність роботи на техногенних завалах, однак це може призводити до їх швидшого стомлення. Тому були проведені додаткові дослідження для визначення оптимального режиму використання службових собак у таких умовах із застосуванням новітніх методик підготовки.

Основними критеріями стомлюваності виступають фізіологічні показники організму. Під час здійснення пошукових завдань природним чином змінюються такі показники, як частота дихання та серцевих скорочень тварини (див. табл. 8 і 9). Водночас спостереження за змінами частоти дихальних рухів у службових собак не виявили значних розбіжностей між порівнювальними групами. Крім функції газообміну, дихання собак виконує також нюхову й теплообмінну функції. Дослідження проводилося навесні й восени за температури повітря від $+2^{\circ}\text{C}$ до $+12^{\circ}\text{C}$, що знижувало потребу тварин у використуванні теплообмінного дихання. Проте, як свідчать дані таблиці 8, одразу після завершення пошуку частота дихання зростала в п'ять разів і досягала в середньому 147–153 дихальних рухів на хвилину. Це свідчить про активізацію нюхового дихання у собак, інтенсивність якого не залежала від тривалості виконаної роботи. Нормалізація частоти дихання відбувалася протягом 30–60 хвилин після завершення навантаження. При

цьому зазначений процес виявляє індивідуальні особливості й може суттєво варіюватися навіть у межах однієї тварини залежно від обставин.

Таблиця 8

Зміна показників частоти дихання у собак при службовому навантаженні, дихальних рухів у хвилину

групи		частота дихальних рухів				
		у вільному стані	відразу після обшуку	через 3хв після обшуку	через 5хв після обшуку	через 10хв після обшуку
дослідна	$M \pm m$	39,2±1,5	150,8±1,7	144±0,9	111,4±1	87,2±1,16
	$C_v, \%$	3,7	1,1	0,6	1,0	1,3
контрольна	$M \pm m$	37,2±2,4	151,2±2,8	138,4±3,3	111,2±0,4	88,4±0,8
	$C_v, \%$	6,3	1,9	2,4	0,3	0,9

У дослідженні не виявлено статистично значущих змін ($P < 0,05$) частоти серцевих скорочень у собак різних порівнюваних груп (табл. 9). Відомо, що цей показник суттєво залежить від породи та розміру тварини, перебуваючи у зворотній залежності від її величини. Проте для нашого дослідження були відібрані собаки однієї ростової категорії з живою масою 30–40 кг. У стані спокою частота серцевих скорочень цих собак коливалася в діапазоні від 60 до 99 ударів на хвилину. Під час виконання роботи їхній пульс збільшувався в середньому на 20 одиниць, незалежно від пошукового навантаження. Відновлення до початкового рівня зазвичай відбувалося протягом 6 хвилин, що свідчить про відсутність фізичного перевантаження організму у собак протягом рекомендованого часу.

Таблиця 9

Зміна показника частоти серцевих скорочень у собак при службовому навантаженні, ударів в хвилину

групи		частота дихальних рухів				
		у вільному стані	відразу після обшуку	через 3хв після обшуку	через 5хв після обшуку	через 10хв після обшуку
дослідна	M±m	95±1,5	122,2±2,3	110,8±0,8	100,4±0,5	95±1,5
	Cv,%	1,6	1,9	0,7	0,5	1,6
контрольна	M±m	96,4±1,7	118,8±1,3	111,2±0,4	102,6±1,6	96,4±0,7
	Cv,%	1,8	1,0	0,3	1,6	0,8

Таким чином, у ході наших досліджень не виявлено переваг метода дресирування, який має істотний вплив на фізіологічні показники тварини. Тому можливо стверджувати, що собак, підготовлених за методикою Барта Беллона можна використовувати для пошуку постраждалих на техногенному звалі в межах звичайних режимних навантажень, які рекомендовані кінологічною службою МНС України.

Висновки

Результати проведених досліджень, спрямованих на аналіз технологічних особливостей відбору, підготовки та утримання пошуково-рятувальних собак, показали таке:

1. У кінологічному центрі забезпечено високий рівень утримання та годування службових собак відповідно до встановлених стандартів. Тварини мають гарний фізичний стан, міцне здоров'я, високу активність і працездатність.

2. Серед оцінених методів дресирування найефективнішими виявилися контрастний і оперантний методи. Навчання собак за контрастним методом займало 30–35 днів, тоді як оперантний метод дозволяв скоротити час на підготовку до 25–30 днів.

3. Розроблена методика дресирування рятувальних собак, базована на принципах Барта Беллона, відповідає стандартам Міністерства надзвичайних ситуацій України для службових тварин.

4. Собаки, підготовлені за методикою Беллона, показували значно вищі оцінки під час тестування навичок слухняності – $42,3 \pm 1,3$ бала порівняно з контрольною групою, при статистично значимій різниці ($P > 0,99$).

5. На завершальному етапі навчання експериментальна група собак продемонструвала кращі результати у навичках пошуку. Вища оцінка – $174,5 \pm 5,0$ бала ($P > 0,95$) – була отримана під час тестів у розділі «Пошук у техногенному середовищі».

6. Завдяки методу Барта Беллона час, необхідний для знаходження постраждалих, зменшився до $10,2 \pm 0,8$ хвилини порівняно з попереднім показником у 13 хвилин.

7. При використанні німецьких вівчарок і лабрадорів-ретриверів для рятувальної служби не спостерігалось суттєвої переваги за показниками ефективності пошуку між цими породами.

8. У лабрадорів-ретриверів експериментальної групи на другому етапі навчання відзначено погіршення розвитку навичок пошуку (оцінка $2,9 \pm 0,5$ бала), що частково пов'язано з застосуванням електрошокового нашийника.

9. Собаки, які пройшли підготовку за методикою Беллона, можуть використовуватися для пошуку постраждалих на місцях техногенних завалів у рамках рекомендованих режимних навантажень кінологічної служби МНС України.

10. У навчальному кінологічному центрі створено усі необхідні умови для проведення загального та спеціалізованого курсу дресирування, а також тестування собак на придатність до служби.

Список використаної літератури

1. Анохин П. К. Биология и нейрофизиология условного рефлекса. Москва. Медицина, 1968. 86 с.
2. Арасланов Ф. С., Алексеев А. А., Шигарин В. К Дрессировка служебных собак. Алма-Ата : Канар, 1987. 302 с.
3. Басаргін В. А., Степаненко В. М., Павлюк Н. В. Основи кінології. Житомир : ПП «Рута», 2017. 388 с.
4. Бочаров В. М., Орлов А. П. Дрессировка служебных собак. Москва : ДОСААФ, 1957. 218 с.
6. Була Л. В. Оценка работоспособности специальных собак по поиску наркотических веществ и оружия. Вісник аграрної науки Причорномор'я. Мат. 1-ої наук.-практ. кон. «Актуальні проблеми галузі кінології : проблеми та шляхи їх вирішення». Миколаїв, 2004. Вип. 1 (25), Т.2. С. 48-53.
7. Була Л. В. Спецпідготовка службових собак. Рекомендовані критерії

відбору. Тваринництво України, 2008. №1. С.31-33.

8. Вайсман В.Л. Служебное собаководство. Москва : Сельхозгиздат, 1936. 150 с.

9. Вергун С. Жандармські поліцейні управління залізниць в Україні: історія становлення кінологічної служби на початку XX ст. Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова. Серія 6. 2015. Вип. 13. С. 160–165. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/11194/1/Vergun.pdf> (дата звернення: 19.09.2020).

10. Виноград О. В. Основи службової кінології: навч. посіб. Хмельницький: Меркьюріті-Поділля, 2011. 192 с.

11. Вікіпедія. Кінологія. URL : <https://uk.wikipedia.org/wiki/Кінологія> (дата звернення: 11.11.2020)

12. Володин В. Б. Общий курс дрессировки собак разных пород. Москва : ООО Изд-во АСТ; Донецк : Сталкер, 2005. 61 с.

13. Воронин Л. Г. Физиология высшей нервной деятельности. Москва : 40

Высшая школа, 1979. 271 с.

14. Гармаш В. В. Місце кінологічних підрозділів у структурі національної поліції України та в системі Міністерства внутрішніх справ. Право і безпека, ХНУВС, 2019. № 3 (74) С. 24-29. URL: http://old.pb.univd.edu.ua/?action=publications&pub_name=pravo_i_bezpeka&mid=

8 (дата звернення: 15.09.2020).

15. Гриценко В. В. Теоретические основы дрессировки. Москва, 2000. 134 с.

16. Дмитриев А. С. Физиология высшей нервной деятельности. Москва : Высшая школа, 1974. 248 с.

17. Дулина Г. И. Правила и нормативы испытаний и соревнований собак служебных пород. Москва, 1986. 56 с.

18. Заводчиков П. А. Пособие по собаководству. Ленинград, 1973. 380с. 20. Зубко В. М. Содержание служебных собак и уход за ними. Москва : Колос, 1993. 62 с.

19. Зубко В. Н. Все о собаке. Москва : Эра, 1992. 313 с.

20. Зубко В. Н. Основы служебного собаководства. Москва : ДОСААФ, 1975.

400 с.

21. Зубко В. Н. Основы служебного собаководства. Москва : ДОСААФ, 1992. 285 с.

22. Зубко В. Н., Алексеев А. А. Энциклопедия собаководства. Москва : Тера-Книжный клуб, 1998. 164 с.

23. Искусство дрессировки. В. Т. Пономарев и др. Москва : ООО Изд-во АСТ; Донецк: Сталкер, 2005. 155 с.

24. История профессии. URL: <https://sites.google.com/site/ngayuyyunya/istoria> (дата звернення : 18.08.2020). 27. Інструкція з організації діяльності кінологічних підрозділів ДСНС. URL : [http : //search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/RE32348.html](http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/RE32348.html) (дата звернення : 12.10.2020).

25. Інструкція по відбору, дресируванню спеціальних собак з пошуку вибухівки та вогнепальної зброї. Затверджена Міністерством Внутрішніх Справ

41

України 22.05. 1999 р. - К., 2000. 45 с.

26. Кинологический центр «Амиго». Глава 1. История возникновения кинологии. URL: <https://amigo.net.ua/glava-1-istorija-vozniknovenija-kinologii/> (дата звернення: 01.12.2020).

27. Кінологія: утримання та годівля собак: навч. посіб. В. А. Бурлака, Н. В. Павлюк, В. М. Степаненко та ін. Житомир: Волинь, 2004. 412 с. 31. Кинология: учебное пособие для вузов / Блохин Г. И. и др.. Санкт Петербург: Лань, 2017. 376 с.

28. Кінологи (за 12 місяців 2018 року) // Інфографіка Національної поліції України. URL:

https://mvs.gov.ua/ua/infographic/nacionalna_policiya/Kinologi.htm (дата звернення: 05.12.2020).

29. Кінологічне забезпечення діяльності підрозділів Національної поліції: інформаційний довідник / О. І. Безпалова та ін.; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків: ХНУВС, 2019. 189 с.

30. Коломієць С. І. Розвиток кінологічних служб органів системи МВС //

Шляхи покращення професійного рівня працівників кінологічних служб : тези доп. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 14 груд. 2018 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2018. С. 10–14. URL: http://univd.edu.ua/general/publishing/konf/14_12_2018/pdf/3.pdf (дата звернення: 06.09.2020).

31. Крушинский Л. В. и др. Служебная собака. М. : Госиздат сельхозлитература, 1952. 219с.

32 Лапат А. Дрессировка собак для поиска взрывчатых веществ. / Пер. с венг. О. И. Савчук. Москва : Сатка, 1998. 32 с.

33. Методичний посібник для навчання фахівців-кінологів і підготовки службових собак на пошук вибухових речовин, зброї й боєприпасів. Київ, 1997. 14 с.

34. Мордюшенко С. М. Специфіка та психологічні особливості діяльності кінологічної служби. Вісник Національного університету оборони України: зб. наук. праць. 2013. Вип. 1 (32). С. 245-252.

42

35. Московкин Л, А., Московкина И.О. Курс кинологии. - Москва : Колос, 2004. 145 с.

36. Наставление по организации служебного собаководства в подразделениях ведомственной военизированной охраны в организациях и на предприятиях ДОСААФ СССР. Москва : Патриот, 1990. 86 с.

37. Орлов А. И. Методика дрессировки служебных собак. - Москва : ДОСААФ, 1978. С55-77.

38. Платковська О. В. Кінологічна служба в Україні // Шляхи покращення професійного рівня працівників кінологічних служб : тези доп. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 14 груд. 2018 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2018. С. 42–45. URL: http://univd.edu.ua/general/publishing/konf/14_12_2018/pdf/12.pdf (дата звернення: 19.09.2020).

39. Полищук Ф. К, Трофименко О. Л. Основы кинологии. Теоретический и практический аспекты дрессировки. - Киев-Ирпень : Перун, 2003. 200 с. 44. Полищук Ф.И., Трофименко А.Л. Основы кінології. Київ : ТОВ «Джулия», 1999. 372 с.

40. Порядок організації службового собаківництва в митній службі / Затверджений Головою Державної митної служби України 15.04.1998 р. - К., 1998. С. 3-14.

41

41. Постанова «Про норми годування штатних тварин військових частин, закладів, установ і організацій Збройних Сил, інших військових формувань, структурних підрозділів Державної спеціальної служби транспорту, органів і підрозділів Національної поліції, цивільного захисту та установ кримінально виконавчої служби» [від 15 жовтня 2001 р. N 1348 Київ]. URL : [http : //search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KP011348.html](http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KP011348.html) (дата звернення : 18.08.2020).

42. Потушинська О. П., Жданова В. П. Характеристика кінологічного забезпечення окремих правоохоронних органів України. Юридичний науковий електронний журнал. 2014. № 4. С. 141–145. URL: http://lsej.org.ua/4_2014/36.pdf (дата звернення: 19.11.2020).

43

43. Про затвердження Інструкції з організації діяльності кінологічних підрозділів Національної поліції України // Наказ МВС від 01.11.2016 № 1145.

44. Про затвердження Інструкції з організації службової кінології в Національній гвардії України // Наказ МВС України від 05.08.2014 № 772. 50. Программа обучения контролеров со служебными собаками и дрессировка служебных собак на поиск взрывчатых веществ. / Пер. с нем. В. Л. Колтунов. Львів : Вільна Україна, 1993. 202 с.

45. Романишина Л. М. Становлення і розвиток кінологічної служби в Україні. Молодий учений. 2016. № 3. С. 292.

46. Сахаров К. И. Техника дрессировки собак. Москва : Сельхозгиз, 1963. 255 с.

47. Современная энциклопедия собаководства. Донецк : ПКФ «БАО», 2001. 480 с.

48. Тактика дій кінолога на місці подій. Правила застосування службових собак : метод. рек. Київ : ДКР МВС України, 2013. 64 с.

49 Ходак В.Н., Плотникова Е.Г. История становления и развития кинологического образования в России и за рубежом // Современные

проблемы науки и образования. – 2019. – № 4.;

URL: <http://www.science-education.ru/ru/article/view?id=28992> (дата звернения: 01.12.2020).

50. Языков В.В. Теория и техника дрессировки служебных собак. Москва: Воениздат, 1932, 281 с.